

Kitabiyat

**Nilüfer Erdem, Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı, (1. Baskı),
Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, 569 sf.**

Özet

XVIII. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan Milliyetçilik olgusunun etkisi ve Avrupalı büyük devletlerin desteği ile Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yer alan Mora Rumları, 1820 tarihinde başlayan ve 1829 yılında sonuçlanan büyük isyanları neticesinde Yunan devletini oluşturdular. Bu tarihten itibaren Yunan siyasi, toplumsal, askeri ve kültürel çevrelerinde “Büyük Yunanistan” olgusu olarak Türkçeleştirilebilen “Megali İdea” ülküsü hâkim olmaya başlamıştır. Bu olgu ile İstanbul da dâhil olmak üzere tüm Trakya, Batı, Kuzey ve Güney Anadolu kıyılarının Yunan egemenliği altına girmesi hedeflenmiştir.

Megali İdea ülküsünün de etkisiyle Yunan literatüründe egemenlik altına alınmak istenen Ege'nin karşı kıyısı için “Küçük Asya” anlamına gelen “Mikra Asia”, Yunan ordusunun Anadolu'ya yönelik 1919'dan başlayan işgal eylemi için de “Küçük Asya Seferi” ifadeleri kullanılmaktadır. Yunanistan tarafından gerçekleştirilen 1919-1922 tarihleri arasındaki işgal eyleminin, bu sürecin oluşum aşamalarının ve sonuçlarının Yunan tarihçiliği tarafından irdelenmesi, Türk kesimi tarafından bilinen bir olgunun farklı bir bakış açısıyla ortaya konulması, yazarın da ifadesiyle Yunan tarihçiliğinin konuya yaklaşımını ve varsa Türk tarih yazımıyla farklılığının ortaya konulması Nilüfer ERDEM tarafından hazırlanan *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)* isimli kitapta yer almıştır. Eser aynı zamanda Helenizm olgusunun ortaya çıkışı ve şekillenmesi üzerinde de durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Helenizm, Megali İdea, İzmir, Kral Konstantin, Başbakan Venizelos, Mudanya Ateşkes Antlaşması, Lozan Barış Antlaşması.

Abstract

The impact of Nationalism phenomena which emerged in the last period of XVIII. Century and Peloponnesian Rums which had took place in the Ottoman Empire structure via big European states' backup, composed Greek state thanks to revolts which began in 1820 and lasted 1829. Since that date “Megali Idea” ideal which was given a Turkish form as “Greater Greece” has become active in Greek political, social, military and cultural environment. Whole Thrace, West, North and South Anatolian coasts, including Istanbul were aimed to come under Greek sovereignty by this phenomena.

With effects of Megali Idea ideal, "Mikra Asia" which means "Asia Minor", is used for the facing coast of the Aegean, where was aimed to annex and "Asia Minor Campaign" is used for the occupation of Greek Army which began in 1919. The occupation which was carried out by Greece between dates of 1919-1922, steps of this process and the examination of its consequences by Greek historiography, introduction of a phenomena with different point of view which is known by Turkish side, as author's expression the approach of Greek historiography to the issue and if there is, revealance of the difference with Turkish history orthography were mentioned in the book *Anatolian Movement with the Eye of Greek Historiography (1919-1923)*, which was prepared by Nilufer ERDEM. At the same time, this work harps on the emergence and the form of Hellenism.

Key Words: *Hellenism, Megali Idea, Izmir, King Constantine, Prime Minister Venizelos, Armistice of Mudanya, Lausanne Peace Treaty.*

Ünlü tarihçi Arnold Toynbee'ye göre etnik temellerin söz konusu olduğu ulus-devlet kaynaklı tarihsel araştırmaların, gerçeği tam olarak ve gerektiği gibi ortaya koyması, özellikle bu araştırmaları yapan araştırmacıların belli bağlarla aidiyetlerinin olması dolayısıyla söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle tarihsel araştırmalarda ulus-devlet yerine analiz düzeyi olarak daha bütünsel bir yaklaşımın sonucu olan kültürler, başka bir deyişle medeniyetlerin ele alınması, daha tutarlı ve bütüncül değerlendirmelerinde yapılmasını beraberinde getirecektir. Kısacası bütünsel bir kültüre olan aidiyet bağı bir anlamda daha dar bir aidiyet bağını oluşturan, aynı zamanda bunu zorunlu kılan ulus-devlet temeli araştırmalardan daha nesnel bir özellik taşıyacaktır.

Yunan tarihçiliği genel olarak incelendiğinde içinde buldukları Yunanlılık aidiyetinin oldukça etkin olduğu görülmektedir. Özellikle 1919-1922 tarihleri arasında gerçekleşen Türk - Yunan savaşını Yunanlılık anlayışına uygun olarak yorumlamışlar ve bu sayede de bağlı oldukları Yunan toplumunun ulusal hislerine temas ederek birliktelik olgusunu güçlendirmeyi amaçlamışlardır.

Farklı söylemlere sahip bazı Yunan aydınlarının varlığına rağmen günümüzde pek çok Yunanlı için hala Helenizmin sınırları bugünkü Yunan coğrafyasının çok ötesindedir ve Kuzey Epir'i, tüm Makedonya ile Trakya'yı, hatta Anadolu'yu da içine almaktadır.

Helen egemenliğini genişletme ve Türk boyunduruğu altındaki soydaşları kurtarmak olarak söylemlendirilen ifade Yunanistan'ın Megali İdea'sının düşünsel ve söylemsel temellerini oluşturmuştur. Bu ifadenin bazı kesimler tarafından 1919'da Anadolu'ya yönelik gerçekleşen Yunan işgali ile birlikte dillendirildiğinin düşünülmesi hatalı bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Bu ifade Yunan işgalinden

çok daha öncesinde ortaya konulmuş ve Yunanistan'ın Osmanlı ülkesinde açılan özel okullar ve Ortodoks kiliseleri aracılığıyla başlattığı bir eğitim seferberliği kampanyasıyla gün yüzüne çıkartılmıştır. Özellikle Trabzon Metropoliti Hrisanthos ve İzmir Metropoliti Hrisostomos gibi dini liderler kilisenin Helen söylemlerini yaymasında önemli rol üstlenmişlerdir. Bu Megali İdea'nın başka bir boyutudur ve Yunanistan tarafından en az siyasi egemenlik alanının genişletilmesi kadar önemsenmiştir. Şöyle ki, eğitim seferberliği hedeflerine ulaştığı takdirde ve Anadolu Rumları Helen bilinciyle yetiştirilince bütünselleşmiş bir Helen Ulusu yaratılmış olacak, bu sayede Yunanistan'ın Osmanlı topraklarını ilhakı kolaylaşacaktı. Atina yönetimi tarafından desteklenen Anadolu sınırları içindeki Rum eğitim kurumlarının büyük oranda bu amacı gerçekleştirmede başarılı oldukları söylenebilir ki bunun da ispatı olarak tarih boyunca Anadolu Türkleriyle yakın ilişkiler içinde bulunan Anadolu Rum toplumunun önemli bir kısmının işgalci Yunan ordusuna destek vermesi gösterilebilir.

1919-1922 tarihleri arasında gerçekleşen ve Türk tarihçileri tarafından Milli Mücadele, batılı tarihçiler tarafından Türk-Yunan Savaşı Yunan tarihçileri tarafından farklı söylemlerle ifade edilmiştir. Örneğin Anadolu harekâtının Türklerin soydaş Rumları öldürmeleri nedeniyle düzenlendiği, Anadolu sınırları içinde Rumlara yönelik olarak soykırım planları yapıldığı ve Yunan ordusunun da Anadolu'ya bu planı engellemek amacıyla geldiği, o yüzden Yunanistan'ın Anadolu'ya barış ve medeniyet getirmek amacıyla asker gönderdiği söylemleri kullanılmıştır.

Son derece milliyetçi söylemlere sahip Yunanlı yazar ve tarihçiler dahi, Türk komutanların eğitim düzeylerinin ve deneyimlerinin Yunan komutanlara nazaran çok daha iyi düzeyde olduğunu kabul etmek zorundan kalmışlardır. Türk ulusal direnişinin lideri Mustafa Kemal Paşa'nın askeri dehasını, savaştaki stratejisini ve etkinliklerini övmüşler, bunun yanında gerçekleşen zaferde Türk diplomasisinin de büyük payı olduğuna işaret etmişlerdir.

Eser giriş ve sonuç bölümleri dışında beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Helen (Yunan) ulusunun isimlendirilmesi üzerinde duran yazar Türk ve Yunan taraflarının Yunan uluslarını ve Rum halkını isimlendirmede farklı terminolojiler kullandıklarını ortaya koymaktadır. Türkiye'de Rum denildiğinde Ortodoks olan, Yunanca konuşan Osmanlı ve daha sonra Türk uyruklu olan bir azınlık mensubunun anlaşıldığını, Yunan ya da Yunanlının ise Yunanistan vatandaşı olan Ortodoks Hıristiyanlar olarak nitelendirildiğini ileri süren yazar, buna karşılık Yunanistan'da halkın Rum ya da kendi dillerindeki şekliyle Romyos sözcüğünü Yunan halkı için kullanıldığını belirtmektedir. Adı geçen tanımlamaların tarih boyunca nasıl oluştuğu üzerinde de duran yazar, Helenizm ideolojisi ile Ortodoksluk mezhebi arasındaki ilişkiye de değinmektedir ki bu ilişkinin aynı zamanda Türk egemenliğindeki Yunan nüfusunun yazarın ifadesiyle Türkler tarafından farklılaştırılmalarına izni vermeyişinde de kilisenin önemli etkileri olduğuna eserde yer verilmiştir.

Eser Helenizm ideolojisinin Ortodokslukla olan ilişkisini ortaya koyduktan sonra Yunanlılarda ulusal bilincin nasıl oluştuğu sorusuna da cevap bulmaktadır. Bu bilincin oluşmasında iç etkenler olarak Ortodoks kilisesi, fenerli Rum bürokratlar ve tüccarları ile ayanları veren eser dış destek olarak da Rus, İngiliz ve Fransız etkisinden söz etmektedir.

Yunanlılık bilincinin oluşumda etkili olan iç ve dış etmenlerden bahsedilen giriş bölümü, Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşması sonrasında Yedi Adaları, Teselya, Epir, Makedonya, Trakya, Girit, Oniki Adalar, Kıbrıs, Anadolu'nun Sakarya nehrine kadarki kısmını, Karadeniz kıyılarını zaptederek İstanbul'u başkent haline getirecek olan Megali İdea ülküsünün XIX. ve XX. Yüzyıllardaki Yunan dış politikasının belirleyici etkeni olduğuna değinilerek son bulmuştur.

Kitabın "*Helenlerin Cephesinden Anadolu Harekâtını Hazırlayan Gelişmeler*" başlıklı birinci bölümü Osmanlı ülkesinde ilan edilen II. Meşrutiyet'in Yunan toplumu tarafından nasıl anlaşıldığına değinerek, aynı tarihlerde Yunanistan'da gerçekleşen Gudi darbesi üzerinde durmuştur. Ayrıca 1910-1912 döneminde Yunanistan ve Venizelos'un gerçekleştirdiği düzenlemeleri tarihsel bir perspektifle ele alan eser, Osmanlı Devleti'yle yaşanan Balkan Savaşları'nda Yunanistan'ın diğer Balkan devletlerinin Yunan çıkar alanlarını ele geçirme riski üzerine savaşa girdiği tezinin Yunan tarih kitaplarında yer aldığına da değinmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında Kral Konstantin'in liderliğini yaptığı savaşta tarafsız kalınmasını savunanlar ile Başbakan Venizelos'un liderliğinde ki savaşa katılınmasını savunanlar arasındaki mücadelenin Yunanistan'da ulusal bölünmeye yol açtığını ileri süren yazar eserinde adı geçen bölünmenin ileriki dönemlerde Yunanistan'ın gerçekleştireceği Anadolu Harekâtının başarısız olmasındaki etkenlerden birine yol açacağına da değinilmektedir.

Kitabın "*1919 Yılı Sonuna Kadar Yunan İşgalleri ve Anadolu Harekâtı Çerçevesinde Gelişmeler*" başlıklı ikinci bölümünde dünya savaşı sonrasında gerçekleştirilen Paris Barış Konferansı ve bu süreçte gerçekleştirilen Yunan propagandaları irdelenmektedir. Yapılan Yunan propagandalarının Batı Anadolu'da Rum çoğunluğu olduğu ve bölge Türk halkının Rum toplumuna zulmetmesi merkezinde toplandığı üzerinde duran eser, gerçekleştirilen propaganda ve Yunan temsilcisi Venizelos'un konferansa sunduğu muhtıranın, konferanstaki büyük devletlerin temsilcileri üzerinde etkili olduğu ve İtalya'nın muhalefetine rağmen bölgeye Rum toplumunu koruma göreviyle Yunan kuvvetlerinin çıkarılmasına karar verildiğine de yer vermektedir. Eserde Batılı büyük devletlerin desteğinin alınması sonucunda İzmir'e yönelik Yunan işgalinin gerçekleşmesi ve Osmanlı yönetimimin batılı devletler tarafından pasivize edilmesi sonucunda 1919 yılının ikinci yarısında Batı Anadolu'da Yunan işgalinin ilerleme sürecine girdiği ve bu sürecin, oluşumda Yunan ordusunun Müslümanlarda olmak üzere bölge halkının önemli bir kısmının destek vermesinin de etkili olduğunu savunan Yunan tarihçilerinin görüşlerine de değinilmiştir. İkinci bölümün sonunda Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişine karşı oluşan Türk direnişi ile ilgili Triantafillidis, Aggelomatis, Hronopulos gibi

Yunan tarihçilerinin görüşlerine yer veren eser, adı geçen tarihçiler tarafından barış şartlarına karşı reaksiyon göstermeye hazır Türk subaylarının Türk direnişinin lideri olarak görülen Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanmasıyla direnişin başladığı, direnişin güçlenmesinde İngilizlerin baştaki ilgisizliğinin ve İstanbul'daki İtalyan Komiseri Kont Sforza'nın desteğinin etkili olduğu, toplanan Erzurum ve özellikle Sivas kongrelerinin beyannamelerinin sadece padişah ve Yunanistan'a değil tüm batıya sunulmuş bir nota olarak nitelendirildiğine de değinmiştir.

Kitabın "1920 Yılında Yunan Milletvekili Seçimlerine Kadar, Anadolu Harekâtı Çerçevesindeki Gelişmeler" başlıklı üçüncü bölümünde 1920 yılı içinde Yunan işgali merkezli Anadolu'daki durum ve Yunan iç siyasasında ortaya çıkan gelişmeler irdelenmektedir. Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitabında yer alan, Sevr Antlaşması'nın Yunanistan'ı zor durumda bıraktığını, bu antlaşmanın Yunanistan'ı ilgilendiren hükümlerinin sadece Kemalistlere karşı zafer kazanılması halinde dayatabileceği, dolayısıyla da Sevr Antlaşması'nın kaderinin Yunan ordusunun Kemalist birliklere karşı başarılı bir harekât gerçekleştirmesine bağlı olduğu görüşüne yer veren eser, genel anlamda bir çok Yunan tarihçisinin de bu görüşte birleştiklerini belirtmiştir. Aynı zamanda 22 Haziran 1920 Yunan genel taarruzuna da yer verilen eserin bu bölümünde gerçekleşen saldırıyla birlikte Türk - Yunan savaşının başladığı, bu saldırının Venizelos taraftarlarının beklentilerinin tersine Türklerin barış şartlarını kabul etmesini sağlamadığı, Türk direnişini daha da şiddetlendirdiği ifade edilmiştir. Üçüncü bölümün son kısmında Yunanistan'da 1920 Genel Seçimleri ve Yunan ordusuna olan etkilerine değinen eser, Venizelos'un seçimleri kaybedip ülkeyi terk etmesi, Kral Konstantin'in sürgünden geri dönerek iktidarı ele alması ve bazı Venizelist subayların ordudan atılması gibi gelişmelerin Yunan ordusunda var olan Venizelist - Konstantinist ayrımını derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Kitabın "Batı Cephesinde Yunan Taarruzu ve Düzenli Türk Ordusunun Mücadelesi" başlıklı dördüncü bölümünde özellikle Çerkez Ethem İsyanı, I. ve II. İnönü Savaşları ile Yunan genel taarruzu, Kütahya- Eskişehir Savaşları, Sakarya Savaşı ve bu savaşların ortaya çıkardığı siyasal gelişmelere yer verilmiştir. Eser bazı Yunanlı tarihçilerin I. ve II. İnönü Savaşı'nda alınan yenilgiyi subayların tecrübesizliği ve yetersiz istihbarata bağladıklarını belirterek Kemalist ordunun artık disiplinsiz çetelerden değil tamamen disiplinli ordu birliklerinden oluştuğu, bu orduda büyük deneyimlere sahip ordu mensuplarının görev yaptığı ve o dönemin şartlarına göre iyi silahlanmış olduklarının anlaşıldığı görüşlerinde Yunanlı tarihçilerin birleştiklerine işaret etmektedir.

Kütahya - Eskişehir Savaşlarında alınan Yunan başarısının Triantafillidis gibi bazı Yunanlı tarihçiler tarafından abartıldığı ve Yunan komutanlarının ihtiyatsız davrandığı görüşlerine yer veren eser, Sakarya Savaşı'nı Yunan ordusunun kaybetmesiyle "ordunun bu savaşta filizlerini kaybettiği" ve başarısızlığın ordudaki hatalı terfiler ve parti çıkarlarının vatan çıkarlarının üzerinde tutulmasına bağlandığı yolundaki Yunan tarihçilerinin görüşlerine de değinmektedir.

Kitabın “Anadolu Harekâtı’ndan Anadolu Felaketi’ne” başlıklı son kısmında Türk ordusu tarafından başlatılan Büyük Taarruz ve Dumlupınar Meydan Savaşı ile birlikte başlayan Anadolu’daki Yunan gerileyişi ve yerli Rum ve Yunan unsurların Anadolu’yu terk ediş sürecine değinen eser, Yunan tarihçilerinin ifadesiyle, gerçekleşen Anadolu felaketi sonrasında Yunanistan’da oluşan 1922 ihtilali ve Krallık yönetiminin sona ermesine değinmekte, aynı zamanda da Yunan tarihçilerinin gözüyle Mudanya Ateşkesi ve Lozan Barış Antlaşması’nı da irdelemektedir.

Genel anlamda “Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)”, Türk Kurtuluş Savaşı olgusunun karşı tarafın gözüyle irdelenmesine katkıda bulunan önemli bir eser olduğu ortaya çıkmaktadır. Kitabın okuyucusu süreçle ilgili Yunan tarihçilerin yaklaşımları ve öne çıkardıkları olgular hakkında fikir sahibi olabilmekte ve Yunan tarihçileri arasındaki farklı bakış açılarını görebilmektedir. Anadolu harekâtını yaşamış Yunan askerlerinin anıları, o döneme ait Yunan basınında yer almış olan haberler ve farklı Yunan tarihçilerinin dönemi algılayış biçimlerini yansıttıkları görüşleri yazarın da ifadesiyle gerek 1919-1923 sürecinde Anadolu’da yaşananların, gerekse aynı süreçte Yunan toplumunun yaşadıklarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Mustafa ÖZDEMİR*

* Okutman Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
(mustafa.ozdemir@deu.edu.tr)